

УДК 343.98

О. П. Білоус, здобувач Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ПРОТИДІЇ КОНВЕРТАЦІЙНИМ ЦЕНТРАМ

Здійснено історико-правове дослідження генези нормативно-правового регулювання протидії економіко-кримінальному феномену «конвертаційний центр», виокремлено його недоліки та запропоновано шляхи їх усунення.

Ключові слова: криміналістика, економіко-кримінальний феномен, конвертаційний центр, історико-правове дослідження, нормативно-правове регулювання.

Виникнення в Україні такого економіко-кримінального феномена, як конвертаційний центр, прийнято датувати 1993 р.¹ Актуальність запропонованого дослідження нині може видатися сумнівною з огляду на те, що створення умов, за яких незаконна конвертація грошей з використанням таких центрів стала б економічно не вигідною, було визначено одним із напрямків діяльності податкової міліції ще у 2011 р.² Остаточко подолати таке негативне явище, як «конвертаційні центри», принаймні в столиці України, яка є лідером за обсягом коштів, незаконно переведених у готівку, органи доходів і зборів планували ще у 2012 р.³ На 14-му засіданні Координаційної ради органів фінансового розслідування країн СНД і ЄС (20.09.2012) до числа пріоритетних завдань було віднесено зосередження уваги вже на виявленні виключно користувачів конвертаційних центрів⁴ (вочевидь, через очікувану повну ліквідацію самих центрів).

Однак, попри те що порівняно з 2011 р. у 2012 р. кількість викритих органами доходів і зборів конвертаційних центрів зменшилася зі 113 до 82 (-27 %), говорити про остаточну перемогу над цим злочинним явищем передчасно, оскільки лише за січень – лютий 2013 р. в Україні виявлено вже 15 таких центрів⁵, а за перший квартал 2013 р. в цілому – 26⁶. Протягом

¹ Див.: Жукова Е. Прошлое, настоящее и будущее конвертационных центров / Е. Жукова [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://blog.liga.net/user/zhukova/article/8925.aspx>.

² Див.: Деятельность налоговой милиции принесет госбюджету не менее 4,4 млрд грн в 2011 г. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.business.ua/articles/money/>.

³ Див.: Налоговая обещает в этом году окончательно победить конвертационные центры в Киеве [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zn.ua/economics/>.

⁴ Див.: Украина возглавит борьбу с экономическими преступлениями на территории СНГ и ЕС [Электронный ресурс]. — Режим доступу : <http://timer.od.ua/news/>.

⁵ Див.: Звіти про виконання щоквартальних планів роботи Державної податкової адміністрації України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.sta.gov.ua/doccatalog/>.

⁶ Див.: С начала года «налоговики» разоблачили махинации с госбюджетом на почти полмиллиона гривен [Електронний ресурс] // Подробности. — 2013. — Режим доступу : <http://podrobnosti.ua/power/>.

травня – червня 2013 р. припинено діяльність ще 4 конвертаційних центрів¹. З огляду на обсяг тіншового обігу типового конвертаційного центру² можна стверджувати, що це завдало державі чергових багатомільйонних збитків, швидке й повне відшкодування яких є малоймовірним. Вітчизняна ситуація в досліджуваній царині не вирізняється унікальністю, адже й у Росії, за висловлюванням її Президента, тожджна тема протидії фірмам-одноденкам є «вічнозеленою» ось уже близько двох десятиліть³.

Потреба в підбитті підсумків з нагоди умовного 20-річного ювілею з часу створення перших конвертаційних центрів зумовлює це історико-правове дослідження, адже саме недоліки правового регулювання економічних відносин є одним із основних чинників стійкого криміногенного економічного розвитку. Правові заходи, що регулюють економічні відносини, якщо вони не відповідають завданням соціально-економічного прогресу суспільства та вимогам об'єктивних економічних законів, мають велику зворотну кримінальну генеруючу силу⁴. Висновки, результати історико-правового дослідження повинні слугувати первинним матеріалом для наступних узагальнень фахівцями з окремих галузей, що втіляться у створенні нових і зміні чинних нормативно-правових актів⁵. Аналізування історичного досвіду боротьби з податковою злочинністю дає змогу визначити ефективні методи та рішення, а також вдалі юридичні конструкції, які можуть бути використані в сучасній роботі у сфері оподаткування⁶.

Цитовані наукові підходи можна визнати вкрай актуальними й відносно протидії ухиленню від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) з використанням конвертаційних центрів, адже сучасна система правових заходів попередження економічної злочинності, з точки зору пропорційності легальної і кримінальної економічної діяльності, неадекватна самому явищу⁷.

Міністерство фінансів України офіційно визнало, що основою для створення конвертаційних центрів постають суб'єкти господарювання з ознаками фіктивності⁸. Особливе місце відводиться конвертаційним центрам

¹ Див.: Звіт про виконання Плану роботи Міністерства доходів і зборів України на травень – червень 2013 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://minrd.gov.ua/>.

² Див.: СБУ: ліквідован конвертаційний центр с оборотом 100 миллионів [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://news.liga.net/news/society/>.

³ Див.: *Соловьев И. Н.* Опасные финансовые схемы: фирмы-однодневки / И. Н. Соловьев. — М. : Проспект, 2012. — С. 56.

⁴ Див.: *Кальман О. Г.* Стан і головні напрямки попередження економічної злочинності в Україні: теоретичні і прикладні проблеми : монографія / О. Г. Кальман. — Х. : Гімназія, 2003. — С. 156.

⁵ Див.: *Ярмиш О.* Актуальні проблеми історико-правових досліджень в Україні / О. Ярмиш // Вісн. Акад. прав. наук України. — 2003. — № 2–3. — С. 170.

⁶ Див.: *Соловьев И. Н.* Реализация уголовной политики в России в сфере налоговых преступлений: проблемы и перспективы : автореф. дис. на соискание уч. степени д-ра юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовное-исполнительное право» / И. Н. Соловьев. — М., 2004. — С. 19.

⁷ Див.: *Кальман О. Г.* Указ. праця. — С. 160.

⁸ Див.: Лист Міністерства фінансів України від 25 квітня 2008 р. № 31-20010-3-8/3337.

серед фіктивних підприємств і посадовими особами органів доходів і зборів¹. Конвертаційний центр розглядається як організований вид фіктивного підприємництва² в практиці органів досудового розслідування³ та в окремих наукових теоріях⁴.

Отже, першою спробою запобігти поширенню конвертаційних центрів можна вважати доповнення в 1994 р. чинного на той час КК України 1960 р. ст. 148⁴, якою було криміналізовано фіктивне підприємництво як «... створення або придбання суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб) без наміру здійснювати статутну діяльність, якщо це завдало матеріальної шкоди державі, банку, кредитній установі, іншим юридичним особам або громадянам ...»⁵. У подальшому, ст. 205 КК України 2001 р. фіктивне підприємництво вже було визначено як «... створення або придбання суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб) з метою прикриття незаконної діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона ...»⁶.

Застосування засобів кримінально-правової репресії для захисту поки що далекої від досконалості системи оподаткування України є життєво необхідним, кримінальний закон повинен і надалі виконувати в податковій сфері роль *ultima ratio* – крайнього засобу, останнього аргументу. Зазначене, звичайно, не знімає проблему вдосконалення Кримінального кодексу в частині регламентації відповідальності за злочинні посягання на систему оподаткування – потрібним видається конструювання вищезгаданих і юридично кваліфікованих норм як ключового елемента механізму кримінально-правової охорони цієї системи⁷. Однак, незважаючи на безсумнівну слушність наведеної позиції О. О. Дудорова, таке суспільно небезпечне явище, як конвертаційний центр, попри особливо великі розміри заподіюваної ним шкоди до сьогодні залишається не криміналізованим, хоча державні установи давно й регулярно де-факто оперують цим, не визначеним де-юре термі-

¹ Див.: *Бондарчук В.* Як приборкати тягу до фіктивності / В. Бондарчук [Електронний ресурс] // Економічна правда. — 2013. — Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/publications/>.

² Див.: *Цесарський М. О.* Історико-правовий і порівняльний аналіз встановлення кримінальної відповідальності за фіктивне підприємництво в Україні та країнах колишнього СРСР / М. О. Цесарський // Право і суспільство. — 2010. — № 4. — С. 208–209.

³ Див.: *Іностраницы «наконвертировали» в Запорожье 1 млрд грн* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.business.ua/articles/companies/>.

⁴ Див.: *Варчук О. Г.* Криміналістична характеристика діяльності «конвертаційних центрів» / О. Г. Варчук. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/prtpup/>.

⁵ Про внесення змін і доповнень до Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів України та Кодексу України про адміністративні правопорушення : Закон України від 28 січня 1994 р. № 3888-ХІІ // Відом. Верхов. Ради України. — 1994. — № 19. — С. 111.

⁶ Кримінальний кодекс України : за станом на 1 серпня 2013 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

⁷ Див.: *Дудоров О. О.* Ухилення від сплати податків: кримінально-правові аспекти : монографія / О. О. Дудоров. — К. : Істина, 2006. — С. 10.

ном: Міністерство доходів і зборів України – у планах діяльності та звітах про їх виконання, Державна служба фінансового моніторингу України – у типологіях легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, суди – у вироках щодо фіктивного підприємництва й ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом тощо. У цей самий час слід погодитися з І. М. Соловйовим у тому, що жодні заходи не призведуть до необхідного й очікуваного результату без протидії незаконному переказу грошових коштів у готівку на законодавчому рівні, установлення справедливих заходів відповідальності за цю діяльність у поєднанні з коригуванням спеціального законодавства (про реєстрацію, фінансового, податкового, банківського, страхового тощо)¹.

Перша офіційна згадка про високий ступінь суспільної небезпеки безпосередньо конвертаційних центрів датується 1999 р. Так, розпорядженням Президента України «Про додаткові заходи щодо стабілізації соціально-економічного становища в Україні» від 17 травня 1999 р. № 99/99-рп з метою забезпечення надходження додаткових коштів до бюджету, недопущення зниження життєвого рівня населення, скорочення заборгованості та здійснення поточної виплати заробітної плати, пенсій, стипендій та інших соціальних виплат Кабінету Міністрів України було доручено вжити заходів щодо виявлення та припинення діяльності так званих конвертаційних центрів.

У щорічному посланні Президента України до Верховної Ради України «Україна: поступ у XXI століття. Стратегія економічної та соціальної політики на 2000–2004 рр.» від 23 лютого 2000 р. № 276а/2000 одним із заходів, покликаних забезпечити суттєве зниження рівня тінізації української економіки, було визначено уникнення появи та функціонування фіктивних фірм, за допомогою яких здійснюється переважна більшість правопорушень у сфері оподаткування.

Програма інтеграції України до Європейського Союзу, схвалена Указом Президента України від 14 вересня 2000 р. № 1072/2000, серед короткострокових і середньострокових пріоритетів закріплювала приведення вітчизняного законодавства у відповідність до вимог міжнародних нормативно-правових актів з метою попередження можливості створення й діяльності фіктивних фірм, незаконної конвертації грошових коштів із використанням фіктивних документів і переказу їх за межі України.

На необхідність протидії поширенню конвертаційних центрів одним із перших відреагував Національний банк України, який для попередження злочинних проявів у банківській сфері, пов'язаних із відкриттям рахунків так званих фіктивним фірмам і конвертаційним центрам постановою Правління НБУ від 22 липня 1999 р. № 364 вніс зміни до Інструкції про відкриття банками рахунків у національній та іноземній валюті, якими вдосконалив порядок відкриття рахунків шляхом посилення вимог щодо ідентифікації осіб, які мають право першого та другого підписів відповідно до карток зразків підписів.

¹ Див.: Соловьев И. Н. Указ праця. — С. 32.

Концепцією Програми діяльності Кабінету Міністрів України «Стратегічні цілі урядової політики», схваленою його розпорядженням від 3 жовтня 2001 р. № 466-р, уряд визнав за необхідне вжиття заходів щодо недопущення утворення й припинення функціонування конвертаційних центрів з метою захисту прав і свобод громадян, забезпечення верховенства права, зміцнення законності та правопорядку. У подальшому його нормотворча діяльність у цьому напрямку виявилася чи не найінтенсивнішою серед інших державних органів. Концепцією розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму на 2005–2010 рр., схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 серпня 2005 р. № 315-р, було визначено, що розвиток системи запобігання та протидії легалізації незаконних доходів і фінансуванню тероризму повинен здійснюватися в напрямку підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів, для чого є необхідним здійснення заходів щодо виявлення фактів фіктивного підприємництва та діяльності конвертаційних центрів.

Комплексна програма профілактики правопорушень на 2007–2009 рр., затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2006 р. № 1767, серед заходів з профілактики правопорушень у частині посилення контролю за дотриманням законодавства під час провадження господарської діяльності, набуття та реалізації майнових прав визначала проведення низкою відомств скоординованої роботи із профілактики та виявлення правопорушень, пов'язаних з відшкодуванням податку на додану вартість унаслідок здійснення незаконних експортних операцій, припинення діяльності організаторів створення та незаконної діяльності фіктивних підприємств, виявлення й припинення діяльності конвертаційних центрів.

У середині першого десятиліття ХХІ ст. зусилля Кабінету Міністрів України й НБУ в цій царині було об'єднано, що знайшло своє відображення в планах заходів на 2007–2011 рр. із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму, якими було передбачено вжиття заходів щодо виявлення та припинення протиправної діяльності конвертаційних центрів і підприємств з ознаками фіктивності, задіяних у сфері легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансування тероризму.

Необхідність здійснення цих заходів було визнано й Стратегією розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму на період до 2015 р., схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 9 березня 2011 р. № 190-р. Їх виконання було передбачено й Планом роботи Ради з питань дослідження методів і тенденцій у відмиванні доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванні тероризму на 2012 рік, затвердженим 23 грудня 2011 р. рішенням 4-го засідання цієї Ради.

Заходи протидії функціонуванню конвертаційних центрів з боку органів МВС України було врегульовано вказівками ГУБОЗ МВС України від 25 лютого 2009 р. № 9/5-176 (про результати роботи щодо документування фактів кореспондування з конвертаційними центрами підприємств державної й

комунальної форм власності, інших суб'єктів господарювання) і від 18 лютого 2010 р. № 9/5-314дск (щодо документування протиправної діяльності конвертаційних центрів). Методику викриття й документування злочинів, пов'язаних з розкраданням бюджетних коштів і коштів державних підприємств з використанням конвертаційних центрів як тему наукового дослідження було віднесено до пріоритетних напрямків наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2010–2014 рр.

Вагомий внесок у роз'яснення органам правозастосування сутності досліджуваного злочинного явища здійснили фахівці Державної служби фінансового моніторингу України, які розробили Типології легалізації злочинних коштів, у яких узагальнено основні ознаки та схеми діяльності конвертаційних центрів, визначено конвертаційний центр як: низку фіктивних підприємств; групу фірм; своєрідну фінансову структуру з чітким розподілом обов'язків і повноважень, що діє при банках або із залученням окремих співробітників банківських установ, має мережу фіктивних підприємств та обмінні пункти валют; похідну комбінацію, яка поєднує в собі використання не тільки таких елементів, як фіктивні й транзитні підприємства, підставні особи, підроблені документи, втрачені паспорти а й такий елемент, як цінні папери; ланку етапу легалізації злочинних доходів, учасники якої переводять безготівкові кошти в готівку або навпаки, а також на розрахункові рахунки підприємств із ознаками фіктивності, маскуючи при цьому свою протиправну діяльність легальним бізнесом.

Міністерство фінансів України листом від 25 квітня 2008 р. № 31-20010-3-8/3337 повідомило про те, що системна робота щодо своєчасного виявлення й припинення діяльності суб'єктів господарювання з ознаками фіктивності та створених на їх основі конвертаційних центрів проводиться органами державної податкової служби, фахівцями яких конвертаційні центри та фіктивні фірми було визнано головним інструментом незаконного відшкодування ПДВ і конвертації безготівкових коштів у готівку, а інформацію про виявлені конвертаційні центри та відомості щодо установ банку, через які здійснювалася конвертація коштів, було включено до Переліку відомостей, що становлять службову інформацію в органах ДПС України, затвердженого наказом ДПА України від 8 червня 2011 р. № 346.

Планом основних питань економічної та контрольної роботи ДПА України на 2009 р., затвердженим наказом ДПА України від 11 лютого 2009 р. № 55, і Планом основних питань економічної та контрольної роботи ДПА України на 2010 р., затвердженим наказом ДПА України від 25 лютого 2010 р. № 111, у частині роботи щодо виявлення, розкриття та упередження порушень у сфері оподаткування було передбачено організацію та проведення заходів щодо виявлення та припинення діяльності конвертаційних центрів і суб'єктів господарювання з ознаками фіктивності.

Порядком складання звіту за формою 5-ПМ «Про результати діяльності підрозділів податкової міліції щодо протидії незаконному відшкодуванню ПДВ, боротьби із суб'єктами господарювання, які мають ознаки фіктивності, та незаконною конвертацією коштів», затвердженим наказом ДПА України «Про затвердження форм та порядків складання звітів про результати

діяльності підрозділів податкової міліції» від 22 травня 2009 р. № 268, було закріплено, що конвертаційний центр – це злочинна група, метою якої є надання послуг із конвертації та перерахування коштів до тіншового сектору економіки, легалізації коштів, отриманих незаконним шляхом, а також надання послуг з ухилення від сплати податків до бюджету. Підтверджувати виявлення конвертаційного центру слід установленням організатора та причетних до його діяльності осіб, вилученням печаток, штампів, документів підприємств, задіяних у процесі незаконної конвертації, блокуванням коштів на рахунках підприємств за рішенням суду, накладанням арешту на рахунки за постановами слідчих і вилученням готівкових коштів, проведенням інших практичних заходів.

Методичними рекомендаціями щодо складання плану-графіка проведення документальних планових перевірок суб'єктів господарювання, затвердженими наказом ДПА України від 1 квітня 2011 р. № 190 і наказом ДПС України від 27 червня 2012 р. № 553, установлено критерії відбору суб'єктів господарської діяльності для перевірки. Зокрема, наявність інформації структурних підрозділів органів ДПС (підрозділів податкової міліції, юридичних підрозділів органів ДПС), правоохоронних органів, Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку України щодо взаємовідносин цих суб'єктів із суб'єктами господарювання, які мають ознаки фіктивності або є учасниками конвертаційних центрів, віднесено до числа критеріїв відбору суб'єктів господарювання – юридичних осіб, банківських і небанківських установ високого ступеня ризику.

Низку наказів Міністерства доходів і зборів України та його попередників, ухвалених у 2007–2013 рр., присвячено реагуванню на недоліки в діяльності органів доходів і зборів, що виявилися, наприклад, у незабезпеченні належної організації роботи з проведення оперативних заходів і процесуальних дій щодо викриття, документування та припинення діяльності конвертаційних центрів, попередження їх утворення й діяльності, вступу у взаємовідносини з реальними суб'єктами господарювання та відшкодування державі збитків, завданих унаслідок таких взаємовідносин. Було доручено здійснити організаційно-практичні заходи для посилення боротьби зі злочинністю у сфері оподаткування, зокрема стосовно: документування та притягнення до кримінальної відповідальності організаторів і учасників злочинних угруповань, що надають послуги з мінімізації сплати податків та конвертації коштів реальним платникам податків; установлення повного кола суб'єктів господарювання – реальних платників, у першу чергу великих фінансово-промислових груп, високорентабельних підприємств із багатомільйонними доходами, які скористалися послугами конвертаційних центрів і фіктивних суб'єктів господарської діяльності, з метою сплати ними до бюджету мінімізованих сум податків; активізувати роботу, спрямовану на ліквідацію конвертаційних центрів та фіктивних фірм як головного інструменту незаконного відшкодування ПДВ і конвертації безготівкових коштів у готівку, забезпечити максимально ефективне відпрацювання платників ПДВ, віднесених до категорії «податкових ям», та притягнення осіб, причетних до їх діяльності, до кримінальної відповідальності.

Насамкінець, у посланні Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України у 2013 році» невід'ємною складовою детінізації економіки як одного із пріоритетних напрямків державної політики у 2014 р., визначено систему заходів щодо ліквідації конвертаційних центрів.

Підбиваючи підсумок викладеному, слід визнати неправильним уживання термінів «незаконний конвертаційний центр» і «протиправна діяльність конвертаційних центрів», оскільки будь-який конвертаційний центр – поза законом, що є його визначальною змістовною ознакою та не потребує тавтології у визначенні. А якщо окремі робочі операції в технології його функціонування, з формальної точки зору, є законними, то це жодним чином не нівелює загальної злочинної спрямованості створення й діяльності конвертаційного центру як економіко-кримінального феномена й не дає підстав говорити про «правомірність» його діяльності в цілому.

Проте основні проблеми законодавчого регулювання протидії конвертаційним центрам полягають не в стилістичній, а в змістовній площині законодавства України, яке в окресленому напрямку характеризується поверховістю, фрагментарністю, безсистемністю, непослідовністю, неузгодженістю та низкою інших недоліків, що унеможливує результативну боротьбу з досліджуваними осередками злочинності й попередження їх створення. Зокрема, ідеться про таке.

1. Дотепер на законодавчому рівні не закріплено навіть визначення поняття «конвертаційний центр» як відправного пункту для розбудови ефективної системи заходів з протидії цьому злочинному явищу, здолати яке, не визначивши його сутності й не закріпивши чіткого переліку його ознак на законодавчому рівні, у принципі неможливо. Звідси й численні недоліки в діяльності суб'єктів правозастосування у вигляді: неналежної організації роботи щодо викриття конвертаційних центрів і низької ефективності заходів з їх ліквідації, незабезпечення належної організації роботи з проведення оперативних заходів і процесуальних дій з документування діяльності конвертаційних центрів, запобігання заподіянню збитків бюджету та відшкодування шкоди, завданої державі реальними суб'єктами підприємницької діяльності внаслідок взаємовідносин з конвертаційними центрами тощо.

2. На тлі демонстрації загального усвідомлення суспільної небезпечності злочинного явища за логічним ланцюгом: «створення й діяльність конвертаційних центрів – збитки державного бюджету – порушення прав громадян» чинне законодавство не закріплює комплексного бачення поліфункціональності таких осередків злочинності.

Так, наслідки функціонування конвертаційних центрів суб'єктами нормотворення загалом убачаються в суттєвому підвищенні рівня тінізації української економіки, переважній більшості правопорушень у сфері оподаткування, зокрема незаконному відшкодуванні ПДВ і конвертації безготівкових коштів у готівку, а також пов'язаному з цим зменшенні надходження коштів до бюджету і як наслідок, зниженні життєвого рівня населення; зростанні заборгованості й ускладненні здійснення поточної виплати заробітної плати, пенсій, стипендій та інших соціальних виплат; порушенні

прав і свобод громадян, принципу верховенства права, законності та правопорядку.

Однак, основними напрямками концентрації зусиль державних органів на шляху протидії конвертаційним центрам визнано, подекуди що узагальнено – «запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму», а подекуди невиправдано звужено – «профілактику та виявлення правопорушень, пов'язаних з відшкодуванням ПДВ унаслідок здійснення незаконних експортних операцій», залишаючи поза увагою як інші (імпортні, внутрішні) господарські операції, так й інші податки, збори (обов'язкові платежі), що входять до системи оподаткування, а також внески на загальнообов'язкове державне соціальне та пенсійне страхування.

Так, обліку підлягає загальна сума донарахованих і стягнутих до бюджету коштів за викритими фактами порушень лише *податкового* законодавства, що вчинені шляхом використання суб'єктів господарювання, які мають ознаки фіктивності, та СГД, які входили до складу конвертаційних центрів. У той самий час не враховується, що при використанні конвертаційних центрів, наприклад, з метою незаконного переказу грошових коштів у готівку для виплати заробітної плати «в конвертах», має місце ідеальна сукупність злочинів, передбачених ст. 212 КК України «Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)» і ст. 212¹ КК України «Ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», а це призводить до порушення положень низки різних галузей законодавства (не тільки податкового, а й пенсійного, соціального забезпечення).

Таким чином, можна стверджувати, що задекларовані напрямки протидії конвертаційним центрам не охоплюють усі можливі напрямки використання останніх фізичними і юридичними особами в протиправній діяльності (наприклад, при здійсненні закупівель товарів, робіт, послуг за державні кошти, учиненні шахрайства, зокрема за схемою «фінансової піраміди» тощо). І ця прогалина потребує невідкладного заповнення.

У контексті викладеного заслуговує на цілковиту підтримку позиція О. Г. Кальмана, відповідно до якої недосконалість чинного законодавства, яка виявляється в тому, що воно не завжди передбачає цілісну систему заходів протидії економічній злочинності та не справляє необхідного антикримінального впливу на її причини й умови, є одним із головних правових чинників, що сприяють економічній злочинності¹. Крім того, слід урахувати, що здійснення результативних заходів з протидії незаконному переведенню грошових коштів у готівку (як одного з основних напрямків діяльності конвертаційних центрів) потребує й вироблення нових форм ефективної міжвідомчої взаємодії, використання всього арсеналу засобів і методів проведення оперативно-розшукової та перевіркової діяльності правоохоронними й контролюючими органами², якісного судочинства.

¹ Див.: Кальман О. Г. Указ. праця. — С. 157.

² Див.: Соловьев И. Н. Указ. праця. — С. 32.

Отже, забезпечення ефективної протидії конвертаційним центрам потребує невідкладного системного вдосконалення законодавства, яке б включало саму можливість їх створення та діяльності, забезпечувало б притягнення причетних до цього осіб до адекватної юридичної відповідальності в поєднанні із застосуванням консолідованих заходів державними органами з викриття, розслідування й судового розгляду кримінальних правопорушень цієї категорії з метою забезпечення інтересів законслухняних громадян, юридичних осіб і держави, торжества принципів верховенства права в невідворотності покарання.

ИСТОРИКО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КОНВЕРТАЦИОННЫМ ЦЕНТРАМ

Белоус О. П.

Осуществлено историко-правовое исследование генезиса нормативно-правового регулирования противодействия экономико-уголовному феномену «конвертационный центр», выделены его недостатки и предложены пути их устранения.

Ключевые слова: криминалистика, экономико-криминальный феномен, конвертационный центр, историко-правовое исследование, нормативно-правовое регулирование.

HISTORICAL AND LEGAL ANALYSIS OF COUNTERACTING MONEY LEGALIZATION (LAUNDERING) CENTERS

Bilous O. P.

The article presents a historical and legal study of the genesis of normative and legal regulation for counteracting such an economic and criminal phenomenon as «money legalization (laundering) center» with pointing out on shortcomings and suggesting the ways of overcoming them.

Keywords: criminalistics, economic and criminal phenomenon, money legalization (laundering) center, historical and legal study, normative and legal regulation.

УДК 343.985

А. М. Щербаковський, оперуповноважений УБОЗ ГУМВС України в Харківській області

НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІ ЗАХОДИ ЯК ЗАСОБИ ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ЕКОНОМІЧНІ ЗЛОЧИНИ

Проаналізовано співвідношення негласних слідчих (розшукових) дій і оперативно-розшукових засобів, за допомогою яких отримують інформацію про економічні злочини. Показано, що вони збігаються за цілями, сутністю, режимом проведення, фактичними підставами, доказовим значенням, але відрізняються за суб'єктами, стадіями, правовими підставами проведення.